

# TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ EKSENİNDE TÜRKİYE'DE İKTİDARLARIN “SOL” ALGISI (1923-1960)\*

Zehra ASLAN\*\*

## ÖZET

Türk Kurtuluş Savaşı'nda başlayıp, Cumhuriyetin ilanı ile sürdürülen ve 1925 tarihli dostluk antlaşması ile pekiştirilen Türk-Sovyet dostluğu, 1930'lu yılların ortalarına kadar pürüzsüz bir şekilde devam etmiştir. Fakat 1930'lu yılların başından itibaren değişen dünya şartlarına paralel olarak iki ülkenin öncelikleri de değişmiştir. Özellikle 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile başlayan ve II. Dünya Savaşı ile devam eden süreçte iki ülke arasında konvansiyonel Türk-Rus politikasına adeta geri dönüş yaşandı. Savaş sonrası Montrö Boğazlar Rejiminde değişiklik, Boğazlardan üs talep eden Sovyet notaları ile ilişkiler çıkmaza girdi ve Türkiye'nin 1960'lı yıllara kadar dış politikasını temellendiren ve iç politikasını da yansıyan unsur, Sovyet dolayısı ile komünizm korkusu oldu. Bu korku, "sol" kelimesinin bile tehdit unsuru olacak derecede algılanması sonucunu doğurmuş ve basın başta olmak üzere bu ideolojiyi destekleyen yayınlara yasaklamalar getirilmiştir. 1940'lı ve 1950'li yıllarda komünist propagandası yapıldığı gerekçesi ile kitaplar, takvimler ve yayınlanan çeşitli türden metinlerin toplatılmasına dair çok sayıda karar alınmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Arşivi, basın ve araştırma eserlerden yararlanılarak hazırlanan bu çalışma ile 1923-1960 yılları arasında Türkiye'nin SSCB ile olan ilişkilerine paralel olarak "komünizm" tehdidi algılanması ve bunun sonuçlarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Komünizm, politika, tehdit, yayın, yasak

## ABSTRACT

Turkish-Soviet friendship, which started during the Turkish War of Salvation and strengthened with the friendship agreement signed in 1925, had kept alive trouble-free until mid-1930s. However, since the beginning of 1930s, the priorities of the two coun-

---

\* Bu çalışma, ATINER (Athens Institute for Education and Research) tarafından 21-24 Temmuz 2014 tarihleri arasında Atina'da düzenlenmiş olan International Turkish Studies sempozyumunda "The Policy Inherited by Democrat Party from Republican People's Party: The Fear of Communism" başlığı altında sunulmuş ve bu adla ilgili enstitünün sitesinde yayınlanmış bildirinin, yeniden gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

\*\* Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Zehra\_arslan2009@hotmail.com.

tries differed in parallel to changing world conditions. As a result of the process starting with the Montreux Convention signed in 1936 and continuing with the World War II, there had been almost a return to the conventional Turkish-Russian politics between two countries. Soviet notes requesting changes in Montreux Convention and ownership of the bases along the Bosphorus, led to a stalemate in the relations between parties in the post-war period. As a result, Soviet or communism fear had become one of the central tenets shaping Turkish foreign policy till 1960s, as well as it has some reflection on the Turkish internal politics. This fear even led to the perception of the word "left" as a source of threat and some bans were applied on the publications, mainly on the press, supporting this ideology. Many decisions were taken regarding the pulling of the books, calendars and various forms of published documents from the shelves on the basis of the claims about communist propaganda during 1940s and 1950s. This article, which has been prepared by benefitting from the Republican Archive of Prime Ministry, The Archive of Turkish Grand National Assembly, press and research studies, aims to put forth the threat perception related to "communism" and its results in parallel to Turkish-USSR relation.

**Keywords:** Communism, policy, threat, publication, forbidden

Rusya'da 1917 yılında ilki Şubat (12 Mart) ikincisi ise Ekim (Kasım) olmak üzere gerçekleştirilen iki ihtilal sonrası 26 Ekim (8 Kasım) 1917 tarihinde toplanan Sovyetlerin II. Kongresi'nde ilhaksız, tazminatsız ve demokratik barış düsturlarının ilan edilmesi (Kılıç 23-31), Türk kamuoyunda büyük bir umut yaratmıştı. Bu ilanın hemen ardından Bolşeviklerden gelen barış teklifi üzerine Osmanlı Devleti'nin de dâhil olduğu İttifak Devletleri ve Bolşevik Ruslar arasında Brest Litovsk müzakerelerine başlanmış ve çetin geçen görüşmelerin sonucunun alındığı 3 Mart 1918 tarihli Brest Litovsk Antlaşması'na kadar olan süreçte, genel olarak Türk kamuoyunda Bolşevik Ruslara sempati ile yaklaşan yorumlar yapılmıştı.

Böylece asırlardır süregelen Türk-Rus düşmanlığından sonra Rusya'da Çarlık rejiminin yerini alan Sovyetler Birliği ile yeni bir döneme girileceğinin işaretleri daha 1918 yılında verilmiştir. 19 Mayıs 1919 tarihinde, Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basması ile başlayan Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk zamanlarında ise Bolşeviklerle ilk temas gerçekleşmiştir. Erzurum Kongresi'nde (23 Temmuz- 7 Ağustos 1919) alınan bir kararla, Dr. Fuat Sabit ve Dr. Ömer Lütfi Beyler, Sivas Kongresi'nden sonra da, Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa Moskova'ya gönderilmişlerdir. Temaslar bundan sonra da devam etmiş ve Rus Dışişleri Komiseri Çiçerin tarafından 13 Eylül 1919'da "Türk İşçi ve Köylüsüne Çağrı" adlı gizli antlaşmaları ve Türk topraklarındaki işgalleri eleştiren bir demeç yayınlanmıştır (Şen 2006:7). İlk olumlu adımlar atıldıktan sonra Türk Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren Sovyetler Birliği, Türkiye için en büyük dost devlet olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede iki devlet arasında 16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması, ilişki-

lerin yardım, destek, güven ve dostluk temellerinde gelişimine katkıda bulunmuştur. Cumhuriyet Döneminde ise imzalanan 1925 tarihli Dostluk Antlaşması, aynı zamanda yeni rejimlerini oturtmak gibi ortak bir kaderi de paylaşan iki sınır komşusunu daha çok birbirine kenetlemiştir.

Fakat 1930’lu yılların başından itibaren değişen dünya şartlarına paralel olarak iki ülkenin öncelikleri de değişmiştir. II. Dünya Savaşı’nın başında, savaş süresince ve savaş sonrasında iki ülke arasında geleneksel Türk-Rus politikasına adeta geri dönüş yaşanmıştır. Bunun sonucunda da Türkiye için ana tehdit, Sovyetler Birliği olmuştur. Nitekim Türk devlet adamları endişelerinin boşuna olmadığını SSCB Lideri Stalin’in notası ile görmüşlerdir. Dışarıdan gelen tehditlerin de etkisi ile yurt içindeki sol oluşumlara karşı sert bir tutum izlenmiştir. CHP Döneminde birçok sol görüşlü yayın yapan gazete ve dergiler kapatıldığı gibi Tan Matbaası yakılmıştır. Öte yandan 1946 yılında kurulduktan sonra sol kesimin göz kırptığı ve umut beklediği DP, bu hususta CHP’den farklı bir politika izlememiş ve on yıllık iktidarı döneminde hem iç hem de dış politikasında "komünizmle mücadele" hedefinden taviz vermemiştir.

Belirtmek gerekir ki hem CHP hem de DP Dönemlerinde sadece bu ideolojiye mensup kişilere, örgütlere ve yayınlara karşı yasaklamalar getirilmemiştir. Dış politikada yaşanan gelişmelerin de etkisiyle ülke içerisinde 1944 yılında Türkçü-Turancı kesime karşı olduğu gibi farklı ideolojilerin destekleyicilerine sindirici uygulamalar yapılmıştır. CHP’nin bu noktada politikası aşırı sağ ve sol hareketlerin frenlenmesi olmuştur. Özellikle DP’nin son döneminde ise sol kesim ile bağlantısı olmadığı halde muhalif basına, muhalefete ve gazetecilere yönelik baskılar olmuştur. Fakat çalışmamız “sol” faaliyetlere karşı izlenen politika olduğundan konu sadece bu noktada irdelenecektir.

### **1. Atatürk Döneminde Türkiye'nin Sol Faaliyetlere Karşı Tutumu**

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) açılmasından sonra Türkiye ile Sovyet Rusya arasında resmi ilişkiler başlamıştır. Bu bağlamda Türk Kurtuluş Savaşı Lideri Mustafa Kemal Paşa’nın, Bolşeviklerin Lideri Lenin’e çektiği ve emperyalistlere karşı birlikte hareketin teklif edildiği 26 Nisan 1920 tarihli telgrafa Çiçerin’in 2 Haziran 1920 tarihinde verdiği cevap, Sovyet Hükümeti ile TBMM Hükümeti arasındaki resmi diplomatik ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilmiştir (Çolak 2010: 50). Bu girişimlerin etkisi ile 1920 yılının bahar aylarından itibaren Sovyetlerle anlaşma çabaları "sol" ideolojiye de sempati ile bakılmasını sağlamış ve Türkiye’de sol örgütlenmelerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır.

1920 yılının ilkbaharında Anadolu’da ortaya çıkan sol kökenli Yeşil Ordu Örgütü’nün<sup>1</sup> feshedilmesi ile Son Osmanlı Meclisi ve ilk TBMM’de Denizli

---

<sup>1</sup> Asıl Yeşil Ordu Cemiyeti ise Mayıs 1920’de ortaya çıkmıştır. Gizli gibi görünmekle birlikte Mustafa Kemal Paşa bu Cemiyet’ten haberdardır (Tuncay 1978:132-141).

Milletvekili olarak görev yapan Hakkı Behiç (Bayiç) arkadaşlarıyla birlikte<sup>2</sup>, Mustafa Kemal Paşa'nın Yeşil Ordu ve Halk Zümresi gibi sol grupları dağıtmak amacıyla 18 Ekim 1920 tarihinde kurduğu Resmi Komünist Fırkası'na (TKF) girmişlerdir (TBMM Albümü 2010: 21). Bu oluşumu samimi bulmayan Yeşil Ordu'nun kurucularından Tokat Milletvekili Nazım Bey<sup>3</sup> ise 7 Aralık 1920 tarihinde Halk İştirakiyun Fırkası (HİF) adlı başka bir oluşum ortaya çıkartmıştır. İştirakiyuncular, Bolşevik Fırkası programını benimseydiğini açıklamışlar ve 16 Ocak 1921 tarihinden itibaren çıkarttıkları "Emek" adlı yayın organı ile de propagandalarını yapmışlardır. Faaliyetleri sonucunda Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılanan Nazım Bey, 9 Mayıs 1921 tarihinde 15 yıl sürgün cezasına çarptırılmışsa da 29 Eylül 1921 tarihinde çıkartılan bir aflu serbest kalmıştır (Tuncay 1978: 148).<sup>4</sup>

Türk Kurtuluş Savaşı Dönemindeki sol faaliyetler, Çerkes Ethem olayı ve Londra Konferansı'na hazırlanılması gibi nedenlerden dolayı kesintiye uğramış ve 1921 yılının başından itibaren Türkiye'de solu bastırma politikası izlenmiştir. İsyân sırasında Resmi TKF'nin yayın organı Yeni Dünya gazetesi, hükümete cephe almış ve Ethem'e karşı asker sevkini önlemek amacıyla işçileri greve çağırmıştır. Bunun sonucunda da Gazete'nin başyazarı Arif Oruç ile arkadaşları tutuklanmışlar ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (THİF) ile Emek gazetesine de sıçrayan tevkifler sonucunda kalabalık bir grup, Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmıştır (Tuncay 1978:123-126). Bu süreçte kendi otoritesini öncelikle içeride tesis etmeye çalışan TBMM'nin, sol harekete karşı aldığı tavır, Mustafa Suphi'nin öldürülmesi gibi gelişmeler Sovyet Hükümeti ile ilişkilerini zedelememiştir. Lenin ve Mustafa Kemal Paşa arasındaki yazışmalar devam etmiş ve Moskova Antlaşması'nın imzalanması ile TBMM, beklediği diplomatik atılımı gerçekleştirmiştir.

Londra Antlaşması'nın sonuçsuz kalması, iç isyanlara karşı başarı elde edilmesi, yeni oluşturulan düzenli ordunun I. İnönü ve II. İnönü'de Yunan Ordusu'na karşı başarı elde etmiş olması, Moskova Antlaşması'nın imzalanması gibi gelişmeler gittikçe TBMM Hükümetinin otoritesini ülke içerisinde sağlamlaştırmıştır. Sakarya ile Dumlupınar Savaşları arasındaki dönemde ise Anadolu'da solculuk yeniden ortaya çıkmıştır. Türk-Sovyet ilişkilerinin olumlu bir seyirde ilerlediği bu süreçte 16 Mart 1921 tarihinde Moskova Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Sovyet Hükümeti, TBMM Hükümetine askeri ve maddi yardımlarda bulunmuştur (Tuncay 1978:131-132). İlişkilerdeki seyir, TBMM'nin solculara karşı izlediği politikayı da değiştirmiştir. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp mahkûm edilen solcular serbest bırakılmış ve Yeni Hayat dergisi yayın hayatına başlamıştır. Fakat Başvekil Rauf Orbay'a karşı tavır alan THİF ile bu Parti'nin yayın or-

---

<sup>2</sup> Hakkı Behiç Bayiç (1886-12 Ekim 1943), Denizli delegesi olarak Sivas Kongresi'ne katılmış ve Heyet-i Temsiliye'ye üye olmuştur. Behiç, Yeşilordu Cemiyeti'nin kurucularındandır. Türkiye Resmi Komünist Fırkası'nın Genel Sekreterliğini yapmıştır.

<sup>3</sup> Semih Yalçın, "Dahiliye Vekili Nazım Bey'in İstifası Meselesi.

<sup>4</sup> Mustafa Kemal Paşa, Çerkes Ethem'i de Resmi Komünist Fırkası'na davet etmiştir.

ganı Yeni Hayat, bu ortamda varlıklarını sürdürememişlerdir. Tokat Milletvekili Nazım Bey ve arkadaşlarından oluşan parti kurucuları Askeri Ceza Mahkemesi’nde yargılanarak mahkûm edilmiştir (TBMM 29.01.1947: 67).

Büyük zaferden sonra Türk siyaset adamı Dr. Şefik Hüsnü’nün öncülüğünde Türk sosyalistleri tarafından 1919 yılında kurulup, Türk Kurtuluş Savaşı’na destek veren Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, 1 Mayıs 1923 tarihinde "*Türkiye İşçi ve Köylü ve orta halli halk kitlelerine*" başlığı ile bir beyanname yayınlamıştır. Hükümetin ise bu beyannameye tepkisi sert olmuştur. Önce Kurtuluş, Aydınlık ve Orak Çekiç gibi açık neşriyatla Marksist fikirleri yaydığı ileri sürülen Parti’nin, Takrir-i Sükûn Kanunu çerçevesinde yayınları engellenmiştir. Sonra da TBMM’nin 2 numaralı yasası olan Hıyanet-i Vataniye Kanunu (İstiklal Mahkemeleri 2015: 43-55)<sup>5</sup> hükümleri kapsamında Dr. Şefik Hüsnü ve Aydınlık dergisindeki yazılarından ötürü ünlü Türk şair ve yazar Nazım Hikmet başta olmak üzere 38 kişi İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmıştır (TBMM 19.11.1951:12).<sup>6</sup> Mahkeme, Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının gıyabında 15'er yıl hapis cezası verince Şefik Hüsnü Avrupa'ya kaçmış, Nazım Hikmet de Rusya'ya gitmiştir. Böylece Türkiye’de 1919-1925 arasında devam eden Mustafa Suphi ve Dr. Şefik Hüsnü’nün başını çektikleri ilk dönem sosyalist faaliyetler sonlandırılmıştır (TBMM 29.01.1947:67).

Dış politikada ise Türkiye'nin Musul meselesinde İngiltere ile yaşadığı problemler, Avrupa’da Locarno Antlaşması’nın imzalanması gibi gelişmeler Sovyetler Birliği ve Türkiye’yi birbirine daha çok yaklaştırmış ve böylece üç madde ve üç protokolden oluşan Türk-Sovyet Saldırmazlık ve Tarafsızlık Antlaşması 17 Aralık 1925 günü imzalanmıştır (Yüceer 2016: 274-275); (Şen 2006: 58); (Gürün 2010: 109-118). Bir taraftan Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkiler olumlu bir seyirde ilerlerken diğer taraftan tüm muhalif odakların sindirildiği Takrir-i Sükûn<sup>7</sup> Döneminde, komünist faaliyetlerde bulunanlara karşı özellikle 1927 yılında geniş çaplı tutuklamalar yapılmıştır. Dr. Şefik Hüsnü, ceza kanununda yapılan değişiklikler sonrası Türkiye’ye dönerken, 1927 yılında grev ve ihtilal teşvik edici "Bolşevik" adlı bir broşürün işçilere dağıtılması sonrası bu tür faaliyetlerde bulunanlar, başta Şefik Hüsnü ve Marksis-Leninist kimliği ile tanınan Türk siyasetçi ve yazar Hikmet Kıvılcımlı olmak üzere, 89 kişi tutuklanmıştır (TBMM 29.01.1947:67).

<sup>5</sup> TBMM tarafından çıkartılan 2 Numaralı Kanun’dur. 29 Nisan 1920 tarihinde kabul edilmiştir. TBMM, bu kanunla kendi meşruiyetini garanti altına almıştır. TBMM’ye yönelik direnişi kırmak ve kanunu daha iyi uygulamak için 18 Eylül 1920 tarihinde 14 yerde İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. 4 Mart 1925 tarihli Takrir-i Sükûn Kanunu ile de irtica, isyan, memleketin huzur ve güvenliğini bozmaya yönelik hareketlerin ve yayınların yasaklanmasına karar verildi. Bu fiillerde bulunanlar gerekirse İstiklal Mahkemelerine gönderileceklerdi.

<sup>6</sup> Hıyanet-i Vataniye Kanunu kapsamında Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının yayınları İstanbul’da neşir edilmediğinden dava düşmüştü.

<sup>7</sup> Takrir-i Sükûn Kanunu, Şeyh Sait İsyanının yarattığı tehlikeli durumu gidermek ve yeniden iç düzeni sağlamak amacıyla 4 Mart 1925 tarihinde kabul edilmiştir. Önce iki yıl süreyle çıkarılmış olmasına rağmen süresi uzatılmış ve 4 Mart 1929 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.

Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında 1925 Antlaşması'nın iki yıl süreyle uzatılmasına dair ek bir protokolün imzalandığı ve Takrir-i Sükûn Döneminin sona erdiği 1929 yılında da tutuklamalar olmuştur. 30 Ekim 1931 tarihinde Türk-Sovyet Antlaşması'nı uzatan bir başka protokol imza edilirken ülke içerisinde sosyalistlere karşı takipler sürdürülmüş, bu çerçevede 1933 yılına kadar Bursa, İzmir, Samsun, Zonguldak, Trabzon gibi illerde komünist faaliyetlerde bulunanlar tutuklanmıştır (TBMM 29.01.1947:67; Gürün 2010:121).

Öte yandan Cumhuriyetin onuncu yılında çıkartılan af kanunu ile hapisanelerde komünizm lehinde faaliyette bulunmaktan tutuklu olanların serbest bırakılmaları, sola karşı sindirici uygulamalara ve gizli açık sol faaliyetlere rağmen, 1930'lu yılların sonuna kadar komünizmin, hükümet için henüz büyük bir tehdit olarak algılanmadığını göstermektedir. Nitekim İzmir Milletvekili Halil Menteşe'nin hem işçiler hem de öğretmenler arasında komünizm cereyanının gün geçtikçe yayıldığını belirttiği ve komünizm tehlikesine dikkat çektiği konuşmasına cevap veren Eğitim Bakanı Aydın Milletvekili Abidin Özmen,<sup>8</sup> komünist ideolojiyi benimsemiş öğretmenlerin sayısının çok az olduğu yönünde düşüncesini dile getirerek, bu durumu tehdit olarak görmediklerini söylemiştir (TBMM 25.05.1935:265); (TBMM 05.02.1937).

Türk-Sovyet ilişkilerinde yeni bir dönüm noktası olan 1932 yılının 24-10 Mayıs tarihleri arasında, Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın da bulunduğu kalabalık bir Türk Heyeti, Moskova'yı ziyaret etti ve bir dizi görüşmeler yaptı. Taraflar 8 Mayıs 1932 tarihinde yayınladıkları ortak bildiriye siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliği içerisine girileceğini açıkladılar. 1933 yılında da Rus Heyeti, Ankara'yı ziyaret etti (Yüceer 2016: 280-281). 1934 yılında Musollini'nin Rusya ile yakınlaşma politikası ve Rus-İtalyan Saldırmazlık Paktı'nın imzalanması sonucunda Sovyetlerin, Türkiye'ye karşı tutumunda değişiklikler gözlemlenmeye başlandı. Nitekim Balkan Paktı'nın son aşamasında çıkarttığı güçlükler bunun göstergesiydi (Yüceer 2016: 285). Yine de Türkiye ve Sovyetler Birliği hükümetleri arasında 1935 yılında, 1925 Antlaşması son defa uzatıldı. İmzalanan protokollere, yapılan karşılıklı ziyaretlere ve dostluk vurgusu üzerine verilen demeçlere rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler gittikçe kaygan bir zeminde seyir etmiştir. 1928 yılından itibaren Türkiye'nin Batı ittifakları sistemine yakınlaşmayı tercih etmesi, Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde etkisini güçlendirmeye yönelik politikaları, 1934 Balkan Paktı, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1937 Nyon Konferansı, iki ülke basınının birbirine karşı sert münakaşaları gibi sebepler Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkileri dostluk temelinden uzaklaştırmıştır.

Türk-Rus ilişkilerinde, inişli-çıkışlı bir seyir izlenen 1930 yılından itibaren Türkiye'de sol faaliyetlere karşı sert bir tutum izlendi. Gerçi bu du-

---

<sup>8</sup> Abidin Özmen, 9 Temmuz 1934-11 Haziran 1935 tarihleri arasında Eğitim Bakanı olarak görev yapmıştır.

rumu, yalnızca Rus-Türk ilişkileri çerçevesinde açıklamak tarihi seyre aykırıdır. Çünkü sadece sol faaliyetlere karşı değil, 1925 yılından itibaren özellikle de Mustafa Kemal Paşa’ya karşı 1926 yılında düzenlenen İzmir Suikastı sonrasında her türlü muhalefete karşı tavizsiz bir yaklaşımın söz konusu olduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar 1930 yılında bizzat Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in desteği ile Serbest Fırka (12 Ağustos 1930-17 Kasım 1930) adında bir muhalefet partisi oluşturulmuşsa da bu teşebbüs başarısızlıkla sonuçlanmış ve demokrasiye geçiş beklentileri başka bahara kalan Türkiye’nin kurucu partisi olan CHP’nin “Tek Parti” iktidarı pekiştirilmiştir.

1930’lu yıllarda iktidar tarafından büyük bir tehdit olarak algılanmasa da yönetimin sol faaliyetlere karşı daha sert tedbirler almasının bir diğer önemli nedeni, bu ideolojinin gittikçe eğitim kurumlarına ve daha da tehlikeli Ordu’ya sızmasından duyulan endişedir. Nitekim yapılan soruşturmalar sonucunda 1933 affından yararlanan Dr. Şefik Hüsnü’nün Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi’nin, teşkilât kollarını muhtelif işyerleri, müesseseler, devlet teşekkülleri, okullar ve ordu içinde yerleştirerek faaliyet alanını genişletmeye devam ettiğini ortaya çıkartmıştır (TBMM 19.11.1951:13). Bu çerçevede komünist faaliyetlerin ordu içerisine sızmasından endişe edilmiştir. Harp Okulu ve Donanma Davaları da bu ortam içerisinde gündeme gelmiştir. 1938 yılında Ömer Deniz adlı bir Harp Okulu öğrencisinin şiirlerini okuduğu Nazım Hikmet’i ziyareti ile başlayan Harp Okulu Davası sonucunda Nazım Hikmet’e 15 yıl hapis cezası verilmiştir. Hamdi Alevdaş adında Yavuz Gemisi’nde görevli bir astsubay, Nazım Hikmet’i tanıdığını ve görüşmelerini söylemesi ile de Donanma Davası başlamıştır. İddialara göre komünist ideolojiyi benimseyenler orduya sızmak yolu ile isyan çıkartmayı amaçlamışlardır. Yargılamalar sonucunda pek çok tutuklama olmuş Nazım Hikmet de 20 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Mahkemeler boyunca kendisine kumpas kurulduğunu ispatlamaya çalışan Nazım Hikmet’in Harp Okulu Davası’ndaki 15 yıl cezası göz önüne alınarak toplam 28 yıl 4 ay hapsine karar verilmiştir. Hikmet Kıvılcımlı ve Yazar Kemal Tahir de Donanma Davası’nda mahkûm edilen diğer ünlü sanıklardandır (Aydınlık 30.07.2012); (Köktürk 21.04.2014); (Koçak 2011: 141-142).

Atatürk’ün sağlığında tehlikeli görülen bazı sol yayınlara karşı da tedbirler alınmıştır. Bu çerçevede İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya, 8 Nisan 1938 tarihinde Halkevi Başkanlıklarına bir “Tamim” göndermiştir. Tamimde Halkevi kütüphanelerinde bulunması yasaklanan 19 kitabın adı vardır. Kitapların tümü komünizm ve sosyalizmle ilgili olup beşi Hikmet Kıvılcımlı’ya, biri Nazım Hikmet’e, ikisi de yazar ve gazeteci solcu çift Sabiha ve Zeki Sertellere aittir (Koçak 2011:155-156).

## **2. Atatürk’ten Sonra Sol Faaliyetlere Karşı CHP’nin Tutumu (1938-1950)**

1939 yılının ilk aylarından itibaren dünyada yaşanan gelişmeler, yeni ittifak arayışları Türk-Sovyet ilişkilerini derinden etkilemiştir. Rusya’nın 23 Ağustos 1939 tarihinde imzaladığı Saldırmazlık Paketi ile Almanya’ya yönelmesi,

Fransa ve İngiltere ile savaş öncesi işbirliği görüşmeleri yapan ve Sovyetler Birliği'nin de bu yönde tutum takınmasını bekleyen Türkiye'de şaşkınlık yaratmıştır. O güne kadar Fransa ve İngiltere ile yakınlaşmasını Sovyetler Birliği ile olan dostluğuyla bağdaştırmaya çalışan Türkiye, Rus-Alman anlaşmasının imzalanması sonucunda zor bir seçim yapmak durumunda kalmıştır. Batı ile ittifak ve Sovyetler Birliği ile dostluğunu devam ettirmek arasında bocalama yaşasa da Türkiye, Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren dostluğunu sürdürdüğü Rusya ile bir yardımlaşma anlaşması yapılması umudunu kaybetmemiştir. Fakat gelişmeler böyle bir paktın imzalanmasını zora sokmuştur (Ertem 2011:253). Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile anlaşması sürecinde Sovyet Rusya gelişmelerden haberdar edilmiş ve iki ülke arasında sonuç alınamayan görüşmeler yapılmıştır (Gürün 2010:184-185). Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun karşılıklı bir yardımlaşma paktı teklifi, Sovyet Hükümetinin özellikle Boğazlar üzerinde Türkiye'nin kabul edemeyeceği taleplerinde ısrarı ve ittifakı bunların gerçekleşmesine bağlaması sonucunda gerçekleşmemiştir (Ertem 2011:254).<sup>9</sup> Buna mukabil Rusya, 1925 Tarafsızlık Antlaşması'nın teyit edilmesini istemiştir. Fakat halen yürürlükte olan bir anlaşmanın teyit edilmesi Türkiye'ye göre gereksizdi. Bunun üzerine Rusya, Türkiye'nin kendisine karşı düşmanca bir politika izlemeye başladığı düşüncesini ileri sürmüş, hatta 19 Ekim 1939'da Ankara'da Türk-İngiliz-Fransız karşılıklı yardımlaşma anlaşmasının imzalanmasını kendisine karşı bir hareket olarak göstermiştir (Gürün 2010: 197-214).

Öte yandan Rusya, savaşa girene kadar Türkiye'nin tarafsız tutum izlemesinden memnundu. Hatta Almanya ile imzaladığı paktın uzun ömürlü olmayacağını bilincinde olan Rusya, 9 Mart 1941 tarihinde Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Haydar Akay'a Türkiye'ye bir saldırı olması durumunda Rusya'nın dostluğuna güvenebileceğini bildirerek tutumunu yumuşattığını göstermişti (Ertem 2011: 257).<sup>10</sup> 22 Haziran 1941 tarihinde Almanların saldırısı üzerine Rusya savaşa dahil olmuş ve Türkiye'nin de Almanya'ya karşı savaşa girmesini istemeye başlamıştır. Fakat bu durum iki ateş arasında kalan Türkiye'nin takip ettiği denge politikası ile örtüşmüyordu. Üstelik Türkiye, 18 Haziran 1941 tarihinde Almanya ile dostluk paktı imzalamış ve bu ülkeye 20 Nisan 1944 tarihine kadar devam edecek olan krom satışına başlamıştı. 23 Şubat 1945 tarihinde Mihver Devletlere resmen savaş ilanını etmekle birlikte savaş süresince de denge politikasını sürdürmüştü.

---

<sup>9</sup> Sovyetlerin talepleri şunlardı: Boğazların Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından ortak savunulması, Türk Boğazları Rejimine Karadeniz'e sahili olmayan devletlerin Boğazlardan geçmeyeceğine dair bir hüküm eklenmesi, İngiltere ve Fransa ile Türkiye'nin yaptığı görüşmelerin istişareye çevrilmesi ve Rusya'nın İngiltere ve Fransa ile savaşa girmesi durumunda Üçlü İttifakın (Türkiye-Fransa-İngiltere) geçersiz olması.

<sup>10</sup> Almanya'da Rusya'nın bu tutumu karşısında 17 Mart 1941 tarihinde Türkiye'ye, Berlin'de Almanya ve Rusya arasında yapılmış olan görüşmelerde Sovyetlerin Türkiye üzerinde öne sürdüğü talepleri açıkladı. Bunun üzerine Türkiye, Sovyetler Birliği'nden Moskova Büyükelçisine söylenen sözleri resmen açıklamasını istedi. 25 Mart 1941 tarihinde Sovyetler Birliği, Türkiye'nin bu talebini yerine getirdi.



Dış politikada Türk-Rus ilişkilerinin yeniden gergin bir döneme girdiği bu süreçte Türkiye’de sol ideoloji, daha çok yayın ve propaganda yolu ile yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bunların başını çeken Komünist Parti de faaliyetlerini bu noktada yoğunlaştırarak sürdürmüştür. 1939 yılından itibaren "Yeni Edebiyatçılar" kadrosuyla açık bir neşriyat faaliyetine başlamış, Yeni Ses gibi dergilerde şiirler, yazılar yazılmıştır. Sıkı Yönetim Komutanlığı, Dergi’yi sürekli gözetim altında tutmuş ve yazılarını sakıncalı bulduğu Suat Derviş, Hasan İzzet, Dinamo, Rifat Ilgaz, Ömer Faruk Toprak gibi yazarları mahkemeye sevk etmiştir. Bu yazarlar yapılan yargılamalar sonunda mahkûm olmuşlar fakat Askerî Yargıtay davada altı aylık zamanaşımından dolayı mahkemenin hükmünü esastan bozmuştur (TBMM 19.11.1951):14).

II. Dünya Savaşı Döneminde Türkiye’de sosyalist faaliyetler, Rusya ile ilişkilerin gidişatının da etkisi ile "büyük tehdit" olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu dönemde yurt içindeki sol faaliyetlerin yayılma alanı da gittikçe genişlemiştir. 1943 yılının sonlarına doğru Ankara’da Yedek Subay Okulu’nda bir öğrencinin üzerinde "*3 Adındaki ve Saraçoğlu Hükümeti*" adını taşıyan bir bülten bulunmuş, soruşturma sonucunda Yedek Subaylar içinde ikisi öğrencilerden, birisi erlerden oluşan üç hücre meydana çıkarılmıştır. Gizli hücre teşkilatı olarak faaliyet gösteren bu teşkilatın kolunun, Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Ziraat Fakültesi’ne ulaştığı tespit edilmiştir. Ayrıca Ankara’daki fakültelere ulaştırılan bültenlerin İstanbul’dan gönderildikleri belirlenmiştir (TBMM 19.11.1951:15). İstanbul’da yapılan soruşturmalar sonucunda bir kolu Karabük Fabrikası’ndaki işçilere ve Akhisar Ortaokulu’na uzanan Merkez Komünist Vilayet Komitesi’nin, İstanbul, Beyoğlu, Kadıköy ve Üsküdar mntıklarındaki faaliyetleri ortaya çıkartılmıştır. Çoğunluğu öğrenci olan 31 kişilik bir grup yakalanmış ayrıca Reşat Fuad ve Suat Derviş tarafından yazıldığı anlaşılan ve içeriğinde komünizm propagandasının yer aldığı bültenler ele geçirilmiştir. Tutuklamalar olmuş ve Ankara Garnizonu İki Numaralı Askeri mahkemesindeki yargılamaların sonucunda 32 kişi çeşitli cezalara çarptırılmıştır (TBMM 19.11.1951:15); (TBMM 29.01.1947:68). Yapılan tahkikatta komünist faaliyette bulunanların şifreli yollardan haberleştikleri anlaşılmış ve haberleşmeyi sağlayan Posta Telgraf Müdürlerinden Tevfik Dilmen’in üzerinde bulunan not defterinden yeni zırhlı birliklerin teşekkül etmek üzere olduğu yazısı ele geçirilmiştir (TBMM 19.11.1951:16). 1943-1944 yılında İstanbul Üniversitesi’nde de Gençlik Teşkilatı Kolu vasıtasıyla sol faaliyetler etkisini göstermiştir. 1945 yılında İleri Gençler Birliği Teşkilatı’nın faaliyetleri sonucu başlarında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde asistanlık yapan Mihri Belli’nin bulunduğu 60 kişi tutuklanmıştır (TBMM 19.11.1951:156). Buradan anlaşılacağı üzere artık okullara, orduya, işçilere kadar ulaşan geniş bir ağda gizli olarak yürütülen sol faaliyetlere sıklıkla rastlanmaktaydı.

II. Dünya Savaşı’nın sonuna gelindiğinde Türkiye ve Rusya arasında aşılması zor büyük bir kriz ortaya çıkmıştır. Rusya öncelikle 19 Mart 1945 günü Türkiye’ye 1925 Dostluk Antlaşması’nın geçerliliğini yitirdiğine dair

bir nota vermiştir. 7 Haziran 1945 tarihinde yeni bir işbirliği antlaşmasının imzalanması için Türkiye'den Kars, Ardahan ve Boğazlardan imtiyaz isteyen Rusya, 8 Ağustos 1946 ve 24 Eylül 1946 tarihlerinde de Boğazlar konusunda Türkiye'ye sert notalar vermiştir (Cumhuriyet 27.06.1945); (Cumhuriyet 28.11.1945); (Akşam 08.01.1946); (Vakit 23.08.1946)<sup>11</sup>. Türkiye her iki notayı da bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne aykırı olduğunu belirterek reddetmiştir (Ertem 2011:266).<sup>12</sup>

Bu gelişmeler sonucunda eski dostu ve müttefiki, Türkiye için en büyük tehdit olarak ortaya çıkarken Türkiye gittikçe İngiltere ve ABD'ye daha çok yaklaşmıştır. Bunun yansıması olarak da CHP Döneminde Türkiye'nin ilerleyen yıllarda dış politikasına ve içeride ve dışarıda sola karşı tutumuna da etki edecek iki önemli anlaşmaya imza atılmıştır. Bunlardan ilki 1947 yılında ABD Başkanı Harry Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanmış olan ve tarihe "Truman Doktrini" olarak geçen plandır. Bu Doktrinle, ABD uluslararası politikasının değiştiğini ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiş ve "komünizm tehdidi" altındaki devletlere mali ve askeri yardım yapacağını açıklamıştır. Truman, Kongre'den 400 milyon dolar kullanma izni istemiş ve Kongre'nin 22 Mayıs'ta bu isteğini kabul etmesi üzerine Türkiye'ye 100 milyon, Yunanistan'a ise 300 milyon dolar yardım yapılmıştır (Ertem 2009: 388-390).<sup>13</sup> İkincisi Marshall Planı'dır. Bu plan aslında antikomünist hedefleri olan bir ekonomik yardım paketidir. ABD 3 Mart 1948 tarihinde Dış Yardım Kanunu'nu çıkartmış ve 16 ülke içerisinde bulunan Türkiye'de 1948-1951 yılları arasında bu yardımdan yararlanmışır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dış politikada sancılı bir süreç yaşayan Türkiye, iç politikada ise demokrasiye geçişte önemli adımlar atmıştır. Siyasî partiler kurulduğu bu ortamdan sol örgütlenmeler de yararlanmışlardır. CHP'nin Mayıs 1946 tarihli kurultayında alınan karar gereğince de Parti programındaki, sınıf fikirlerini yayma ve sınıf mücadelesini uyandırma amaçlı cemiyet kurulamayacağına dair madde kaldırılmıştır (Son Posta 12.05.1946). Türkiye Komünist Partisi'nin önemli isimlerinden Zekeriya Sertel'in sahibi olduğu Tan gazetesi cesurca ideolojisine uygun yayınlar

---

<sup>11</sup> Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, 7 Haziran 1945 tarihinde Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper ile görüşmüş ve Sarper'in hükümete bildirmeye dahi gerek görmeden reddettiği şu talepleri sıralamıştı: 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması Sovyet Rusya'nın güçsüz olduğu bir dönemde yapıldığından, Sovyetler lehine Kars ve Ardahan'ı içine alacak şekilde sınırların değiştirilmesi. Boğazların savunmasında Sovyetler Birliğinin de ortak olması. Boğazlarda Sovyetlere kara ve deniz üsleri verilmesi. Türk Boğazları Rejimi yerine Türkiye ve Sovyet Rusya arasında yeni bir ikili anlaşma yapılması.

<sup>12</sup> Sovyetler Birliği ilk notanın kopyalarını İngiltere ve ABD'ye de gönderirken ikinci notayı göndermedi. Türkiye, bu notaları ABD ve İngiltere'ye gönderince bu ülkeler SSCB'ye cevabi notaları sunup Boğazların Türkiye ve SSCB tarafından ortak savunulması talebini reddettiler.

<sup>13</sup> Antlaşmanın dördüncü maddesine göre Türkiye'ye gönderilen yardım malzemesi Türkiye'nin mülkiyetinde değildir. Malzeme, verilen amacın dışında kullanılamazdı. 1948 yılında Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardım, ABD tarafından Dış Yardım Masası'na aktararak sürekli hale getirildi.

yapmaya başlamıştır. Türk Sosyalist Esat Adil<sup>14</sup> tarafından Türkiye Sosyalist Partisi kurulmuş ve hemen arkasından Doktor Şefik Hüsnü de “Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi” adıyla parti kurmuştur. Fakat Türkiye Komünist Partisi’nin örtüsü altında faaliyet gösterdikleri gerekçesiyle Sıkıyönetim Komutanlığınca iki parti de kapatılmış ve kurucuları ile üyelerinden bir kısmı Sıkıyönetim Mahkemesine verilmişlerdir. Duruşmaları sona gelmek üzere iken, Sıkıyönetim kaldırılmış ve dava dosyaları İstanbul Ağır Ceza Mahkemesine nakledilmiştir. Davalar sonucunda Esat Adil beraat ederken bazı parti üyeleri ve Şefik Hüsnü mahkûm olmuşlardır (TBMM 29.01.1947:68); (TBMM 19.11.1951). Sıkıyönetim Komutanlığı ve Mahkemesinin 16 Aralık 1946 tarihinde iki sosyalist parti ve onlara bağlı sendikalar ile yayınlarının kapatılmasına dair kararı, bir sözlü soru üzerine TBMM Genel Kurulu’nda da görüşülmüştür. VII. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini kuran Recep Peker’in Başbakanlığı döneminde İçişleri Bakanlığı yapan Erzincan Milletvekili Şükrü Sökmensüer,<sup>15</sup> CHP’nin attığı demokratik adımların komünist zihniyettekileri cesaretlendirmesi ve bundan faydalanmaları sonucunda bu partilerin kapatıldığını savunmuştur: “*Türkiye’deki komünistler, hürriyeti boğmak için en tesirli tedbir olarak... hürriyeti vasıta olarak kullanmayı esas taktik olarak kabullenmişlerdir... Demokrasinin geliştirilmesi yolunda Halk Partisi tarafından atılan her adımdan komünist taktiğine uygun şekilde faydalanmakta tereddüt etmemişlerdir.*” (TBMM 29.01.1947:68)

Bakan, konuşmasında 1945 yılına ait olan bazı belgeleri de açıklamıştır. Bunlardan ilki, Sıkıyönetim Komutanlığı’nın emri ile yapılan aramalarda Şefik Hüsnü’ye ait olduğu iddia edilen ve gençlik teşkilatlarına verilen talimatları kapsayan belgedir. Hükümete göre tehdit barındıran vesikanın içeriğinde, demokrasinin kökleşmesi, partilerin oluşması, faşist faaliyetlere karşı mücadele edilmesi gibi hususlar vardı (TBMM 29.01.1947:69). İkinci vesika ile TKP’nin Türkiye’nin bir Sovyet Cumhuriyeti olmasına yarayacak şartları oluşturmayı amaçladığı bunun için de Ankara’da Yurd, Dünya, Adımlar ve İstanbul’da Tan gazetelerinden yararlandığı ileri sürülmüştü. Diğer vesikalar Atatürk’ün Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras’ın, gazeteci ilk Türk kadın yazar olarak bilinen Sabiha Sertel’e ve yine onun gazeteci eşi Zekeriya Sertel’e gönderdiği mektuplardı. Bunların yanında da Demokrat Parti Lideri Celal Bayar ve yine DP’nin kurucularından Aydın Milletvekili Adnan Menderes de dahil bazı kişilerin Sertellerle görüştüklerine dair bilgilerin yer aldığı mektuplar vardı (TBMM 29.01.1947:71). Bu noktada Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinde “Serteller” gibi solcu aydınların desteği olduğu söylenebilir. Fakat Cami Baykurt (TBMM Albümü 2010: 13)<sup>16</sup>,

<sup>14</sup> 1945 Marti’nda, dönemin tek sol muhalif gazetesi Tan’da Esat Adil’in “Adiloğlu” takma adıyla yazdığı kroniklere İsmet Paşa’nın tepkisinin “Susturun şu köpeği!” şeklinde olduğu söylenir. <http://www.kitaptek.com/kitap/unutulmus-sosyalist-esat-adil-p514158.html>

<sup>15</sup> 7 Ağustos 1946- 5 Eylül 1947 tarihleri arasında İçişleri Bakanlığı yapmıştır. VIII. Dönemde Gümüşhane Milletvekili olarak Meclis’e girmiştir.

<sup>16</sup> Abdülkâdir Cami Baykurt, Osmanlı Meclis-i Mebusânı’nda I. ve II. Dönemlerde Fizan, ilk TBMM’de Aydın Mebusu olarak 1. İcra Vekilleri Heyeti’nde kısa süre İçişleri Bakanlığı yaptı (3 Mayıs-13 Temmuz 1920).

Zekeriya Sertel ve Tefvik Rüştü Aras'ın TBMM'nin meşru olmadığını göstermek için Meclis'i terk etme konusunda DP Grubunu teşviklerine Grubun olumsuz bakması onları, Mareşal Fevzi Çakmak'ı kazanmaya yönlendirmişti (TBMM 29.01.1947:73).<sup>17</sup> Solcuların, CHP'ye karşı DP'yi ve Mareşal Fevzi Çakmak'ı elde etmeye çalıştıklarına dair yazışmalar, İçişleri Bakanı tarafından Meclis'e getirilmişti. Bunların birisinde Şefik Hüsnü 29 Temmuz 1946 tarihli yazısında şöyle diyordu:

*"Mareşali ve Demokrat Partiyi desteklememiz.. teşkilâtımızı ve faaliyetimizi... ayarlamamız icap eder. Dikkat edeceğimiz nokta, Demokrat Partinin idarecileri olmağa namzet olanlarını mümkün olduğu kadar Sosyalist demokrasiye doğru çekmeğe gayret etmek ve bu içtimai bünye değişikliklerinin gerçekleştirilmesine bizzat iştirak edebilen unsuru saklamağa uğraşmaktır..."* (TBMM 29.01.1947:72)

Sol görüşlü olduğu için daha I. TBMM Döneminde Mustafa Kemal Paşa ile araları açılan Cami Baykurt ile Zekeriya Sertel'in Mareşal Fevzi Çakmak'a yazdıkları 2 Eylül 1946 tarihli mektupta ise CHP ve DP'nin Fevzi Çakmak'ın halk nazarında itibarını sarsmak için birlikte hareket ettiklerine dair iddialar mevcuttu (TBMM 29.01.1947:71). İçişleri Bakanı Sökmensüer, Sertellerin öncülüğünde komünist ideolojinin destekçilerinin, bir taraftan DP yöneticileri ile diğer taraftan da Fevzi Çakmak'ı yanlarına çekmeye çalışmak suretiyle CHP'ye karşı bir ittifak oluşturmayı amaçladıkları düşüncesindedir. Bu faaliyetlerde de Tefvik Rüştü Aras'ın, Serteller'e yardım ettiğini söyleyen İçişleri Bakanı bu iddiasını Aras'ın, "*Aziz Dostlarım*" diye hitap ettiği Cami ve Zekeriya beylere mektuplarını bizzat Mareşal'e kendisinin götürdüğünü bildirdiği 9 Eylül 1946 tarihli bir başka mektupla desteklenmiştir (TBMM 29.01.1947:76).

Hükümete göre yurdun çeşitli yerlerinde ortaya çıkan ve gün geçtikçe yayılan solcu hareketler, örtülü şekilde çalışan TKP tarafından organize edilmekteydi. Bu çerçevede 1946 yılında "Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisi"nin Gaziantep Şubesi kurucuları ile Eskişehir'de "Serbest Sanayi İşçileri Sendikası" kurucuları komünist propaganda yapmak, nizamı bozmak gibi suçlardan tutuklanıp hapis cezalarına çarptırıldılar (TBMM 29.01.1947:72).

Gelişmelerle birlikte sol basında da hükümete yönelik ağır eleştirilerin bulunduğu yazılar yayınlanmış ve bu tür yayın yapanlar, komünist propagandası yapmak suçlaması ile karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Tan gazetesinde, A.Metin takma adı ile Sabahattin Ali'nin de yazıları yayınlanmıştır. Örneğin Ali'nin "*Bu Memleketi Kurtarmak İçin*" başlığı altında kaleme aldığı ve 9 Şubat 1944 tarihinde yayınlanan makalesinde, hükümetin nüfus artışını teşvik eden politikaları ve bunu destekleyen basında yer alan yazılar şöyle eleştiriliyordu: "*...Bu vatan yüz milyonu besler deniliyor ve bu yüz milyona beş on tane çocukla katılmak için derhal icap eden tedbiri almayan-*

---

<sup>17</sup> Fevzi Çakmak'a Cami Baykurt ve Zekeriya Sertel tarafından yazılıp, T.Rüştü tarafından götürülen mektubun içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

*lar vatan haini sayılıyor...Bu vatan yüz milyonu besler, doğru! Ama bugünkü haliyle on sekiz milyonu zor besliyor...”* (Ali 2015: 127).

Hükümet çevrelerinde ise sert eleştirilerin yapıldığı sol yayınlara karşı tepkiler gelmekte gecikmiyordu. Özellikle de “Marko Paşa” gazetesinin<sup>18</sup> adeta bir muhalefet gibi siyasi baskıları eleştiren yayınlarına karşılık, bu tür yayınların köklerinin dışarıda olduğuna dair açıklamalar yapılmıştı. Açıklamalara cevap niteliğinde Gazete’nin 18 Aralık 1946 tarihli yayınında Sabahattin Ali, “Ayıp” başlığı altında kaleme aldığı yazısında tepkisini şöyle dile getiriyordu: “...Vatanımızın istiklali üzerine en küçük bir gölge düşmesin, istiklal anlayışımız Atatürk’ün çizdiği yoldan ayrılmasın dediğimiz için mi kökümüz dışarıda? Bin bir hileli yoldan bağrımıza sokulup bizi tekrar yarı müstemlekeliğe sürüklemek isteyen sömürücü yabancı sermayeye karşı uyanık bulunmayı istediğimiz için mi kökümüz dışarda?...” (Ali 2015: 208, 140).

Basında ayrıca İsmet İnönü’nün 1 Kasım 1945 tarihli Meclis açılış konuşmasında yeni bir partinin kurulmasından söz etmesi ile birlikte de “komünistlik-faşistlik” suçlamaları altında sert tartışmalar ve bölünmeler de başlamıştı. 11 Şubat 1944 tarihli Tan gazetesinde “Milliyetçinin Tarihi” başlığı ile yayınlanan yazısında, milliyetçilik kisvesi altında örgütlenen ırkçı oluşumlara, faaliyetlere ve onların destekçilerine adeta savaş açan Sabahattin Ali, toplumun sosyal seviyesinin yükselmesini engelleyici demagojiden cinayete kadar her vasıtaya başvuranların, hak edilmemiş servetlerini korumak için yabancı emellere hizmet edenlerin, vatanına saldıran düşmanla işbirliği yapanların milliyetçi olarak adlandırıldığını ileri sürmüştür: “...Hulasa; insanlık namına mukaddes ne varsa hepsini keyifleri ve menfaatleri uğruna çiğneyenlere “milliyetçi” dediler...” (Ali 2015: 130-131).

Özellikle Tan gazetesinin yazarlarından Sabiha Sertel ile iktidar yanlısı Tanin gazetesi yazarı Hüseyin Cahit Yalçın arasındaki tartışmalar tehlikeli gerginliklerin başlamasına zemin hazırlamıştı. Yalçın’ın Tanin’de “Kalkın Ey Ehli Vatan” başlıklı yazısının yayınlanmasından bir gün sonra Tan gazetesinin matbaası, 4 Aralık 1945 günü, binlerce kişi tarafından taşlı sopalı saldırıya uğradı. “Tan Olayı” adı ile tarihe geçen saldırılar sırasında Sabahattin Ali ile Cami Baykurt’un 1 Kasım’da çıkarmaya başladıkları Yeni Dünya ve La Turquie, ABC ve Berrak kitapevleri de tahrip edildi (Ali 2015: 212). CHP İstanbul İl Örgütü tarafından düzenlendiği yönünde iddiaların olduğu olayda, Türk siyasetinin ilerleyen yıllarda iki önemli siması olacak olan Süleyman Demirel ile Necmettin Erbakan da yer almışlardı. Olaylara karışan ve çoğunluğu üniversiteli gençlerden oluşan gruptan kimse tutuklanmazken, matbaaları yakılan Serteller’in cezalandırılması ilerleyen yıllarda da devam edecek tartışmalara yol açtı. Yıllar sonra bu olayla ilgili Demirel, “...elebaşı değildik...bir öğrenci hareketiydi...o zamanki havadan etkilenmemek mümkün değildi..Anti-komünizm çok revaçtaydı. Bizim de hissiyatımız öyleydi...” diyecektir (Uskan 05.12.2010).

<sup>18</sup> Markopaşa’nın ilk sayısı 25 Kasım 1946 tarihinde yayınlandı. Kapatılması dolayısıyla, Merhumpaşa, Malûmpaşa, Alibaba adları ile de yayınlandı.

Bu olaydan sonra komünistlik suçlamalarının hükümet çevrelerinde daha çok sıklıkla dillendirilmesi gittikçe baskıların artması sonucunda, Sabahattin Ali tarafından 20 Ocak 1947 tarihli Marko Paşa gazetesinde suçlamalara karşı cevap niteliğinde bir yazı yayınlanmıştır. "*Akkoyun, Karakoyun!*" başlıklı yazı, hem sert üslubu hem de içeriği bakımından dikkat çekicidir:

*"...İnsanların alnını karışlayarak, kafataslarını santime vurup: Bizdensin bu yana. Sen bizden değilsin, şu yana, diyen milliyetçi kalpazanları vaftiz babası kesildiler. Asıl milliyetçilere: Ajan, milliyetsiz, vatansız! Diye seksen çeşit ad takıyorlar... Yerli filmleri tenkit edemezsiniz; suratlarına beş kilo pamuk tutkallayıp, beyaz perdede şaklabanlık etmenin adı milli filmdir... En mukaddes müdafaa yardımını satışa çıkararak kumar kâğıtları milli piyangodur... Karaborsa! Ağzınıza almayın, milli ticarettir. Verem, sıtma, frengi... Sakın ha! Milli hastalıktır... Millet aç! Diyemezsiniz, açlık milli gıdadır..."* (Ali 2015: 145).

CHP'nin, komünizmle mücadelede sol ideolojiye mensup gençlere karşı milliyetçi gençleri desteklemeye başladığı "Tan Olayı" ile anlaşılmıştı. Gerçekten de sol ideolojiye karşı hükümetin milliyetçi gençliği yanına çektiğine dair Meclis'te açıklamalar da olmuştu. 22 Aralık 1947 tarihinde CHP Yozgat Milletvekili İhsan Olgun, Genel Kurul'da "*...komünist akımlara karşı vatan sınırlarını koruyacak tek kale milliyetçilik zırhıdır...*" diyerek CHP'nin bu tutumunu açıkça belirtmiştir. Dahası Ankara ve İstanbul üniversitelerindeki gençliğin komünist propagandalarına karşı koymak için harekete geçmeleri yönetim tarafından teşvik edilmiştir (TBMM 22.12.1947:139); (CHP 9. Kurultay Beyannamesi ve Rapor, 30.11.1951).

Dönemin bakış açısının doğal bir sonucu olarak CHP iktidarının son dönemlerinde sol yayınlara karşı kuşkulu yaklaşım ve yasaklar devam etmiştir. Birkaç örnek vermek gerekirse Cahit Saffet Irgat tarafından kaleme alınıp, 1946 yılında yayınlanan "*Rüzgarlarım Konuşuyor*" adlı şiir kitabı, komünist propaganda yapıldığı suçlamasıyla soruşturmaya uğramıştır. İddiaya göre sol fikirler taşıyan Irgat'ın şiirleri, diyalektik materyalizm ruhu-na uygun olarak kaleme alınmış ve kitabın içeriğinde yer alan bazı dizeler, bu kanaati destekleyici deliller olarak gösterilmiştir:

*"Ağzımızdan dilimizi çaldılar. Cebimizden paramızı. Alnımızdan Terimizi. Ve renk renk ayırmadan. Gözlerimizi."*

*"Kaç dostumun kanındansın nar? Kan kardeşi bir halin var"*

*Gelincikle-Kızılıcıkla, Karpuzla-İçimiz Karpuz İçi-Gelincik ve Kızılıcık Korkuyor".*

*"Sabır sürgündeki, zindandaki dostlara-Yeni bir gün doğuyor"* (B.C.A. 30.12.1946).

Yine İstanbul'da Baha Töven tarafından yayınlanan 1947 yılı takvimi Sıkıyönetim tarafından (B.C.A. 04.01.1947) ve 1947 yılında Emin Türkelci'nin Almanca'dan çevirdiği "*Altın Zincir*" (B.C.A. 19.02.1947) Zararlı Eserler Komisyonu tarafından komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle

yasaklanan yayınlardan sadece birkaçıdır. Komünizmle örgütlü mücadele yolunda da ilk adımlar da CHP Döneminde atılmıştır. Bu çerçevede 1947 yılında Milli Türk Talebe Birliği bünyesinde "Komünizmle Mücadele Komisyonu" oluşturulmuş ve 1948 yılında Zonguldak'ta başvurusu yapıp gayri resmi olarak 1950 yılında faaliyete geçirilen Komünizmle Mücadele Derneği kurulmuştur (Atılğan 2009:8).

## 2. Demokrat Parti'nin Sol İdeoloji Bakışı

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılında, 1947 yılından imzalanan Truman Doktrini ve Marshall Planı'ndan yararlanan Türkiye ile bu ittifaklara tepki gösteren ve 1946 yılından itibaren verdiği notalarla Türkiye'yi tehdit eden Rusya arasındaki ilişkilerde gerginlik sürmekteydi (Ulus 13.03.1947); (Cumhuriyet 23.04.1947); (Son Posta 03.05.1947); (Ulus 05.02.1948). Güvenliğini sağlamak isteyen Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO) girmek için müracaatta bulunmasına, Rusya'nın reaksiyonu sert olurken Türkiye, NATO'ya müracaattaki amacının düşmanlık değil güvenlik olduğunu bildirmişti. Nihayet Türkiye, Kore'ye asker göndermesinin mükâfatı olarak 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'nun bir üyesi olmuştur (Son Posta 28.07.1950). İki ülke arasındaki ilişkiler böylece yeniden geleneksel düşmanlık politikası üzerine şekillenmişken 5 Mart 1953 tarihinde Stalin'in ölümü ile Rusya, 30 Mayıs 1953 günü Türkiye ile ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik bir bildirme yayınlamıştır (Gürün 2010:308-311). Türkiye ise bu notaya 18 Temmuz 1953 tarihinde yanıt vermekle birlikte ABD ve batı yanlısı çizgisini sürdürmüştür.

Dış politikada DP'nin Sovyet Rusya'ya bakışı, iç politikada solculara karşı tutumunu da belirlemiştir. Bu bağlamda komünizmle mücadelede DP mensupları öncelikle kavramları netleştirdiler. "Aşırı solculuk" tabirinin yerine, komünizmin kullanılması uygun görüldü (DP Meclis Grup Zaptı, 02.06.1950). Bu mücadelede yol haritasının çizilmesini belirlemek amacıyla Adalet Bakanlığı bünyesinde bir komisyon oluşturuldu. Komisyon, vakit geçirmeden komünizmin vatana ihanet sayılması yönünde karar aldı (Milliyet 12.08.1950). Son olarak da CHP Döneminde başlatılan komünizmle örgütlü mücadele bu dönemde de sürdürülmüş ve 1948 yılında kurulan Komünizmle Mücadele Derneği'nin (Cumhuriyet, 27.01.1948) ilk şubesi 7 Aralık 1956 tarihinde İstanbul'da açılmıştır (Atılğan 2009: 8).

Oysa DP, iktidara gelişinin ikinci ayında oldukça kapsamlı bir af yasası çıkartmıştı. Parti Grubu'ndaki yoğun tartışmalardan sonra komünizm propagandası yapmak suçundan cezalandırılanların da af kapsamına alınmaları kararlaştırılmıştı (DP Meclis Tutanakları 11.07.1950). Böylece, 1949 yılında Şemsettin Günaltay Hükümeti Döneminde çıkartılan af yasasından yararlanamayan Nazım Hikmet, 15 Temmuz günü bu yasa sayesinde hapisten çıkabilmişti (Turan 1999: 30); (Hürriyet 06.07.1950); (Milliyet 16.07.1950)<sup>19</sup>.

---

<sup>19</sup> Bu yasa ile seçim gününe kadar işlenmiş bir takım suçlar affedildi. İdam cezaları 20 yıl hapse çevrilmiş, af kapsamı dışında bırakılan suçlar 2/3 oranında azaltılmıştı.

Fakat Nazım Hikmet, 25 Temmuz 1951 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile komünizmi yaymak, Sovyet Hükümetine hizmet etmek gibi suçlamalarla vatandaşlıktan çıkartılmıştır (T.C. Resmi Gazete 15.08.1951); (Karar 25.07.1951).

DP'nin de tıpkı CHP Döneminde olduğu gibi sosyalist aydınlara ve kuruluşlara karşı savaş bayrağını açması çok uzun sürmemiştir. Nitekim "*Hapiste ve Hürriyet İçinde Bir Türk Komünistin Notları*" adlı kitabın Türkiye'ye sokulması ve dağıtılmasında olduğu gibi DP Döneminde de sol içerikli yayınlara yasaklamalar getirilmiştir (B.C.A. 18.09.1952). Ayrıca "Yeni Baştan", "Nazım Hikmet", "Hür Marko Paşa" gazeteleri ile milli menfaatlere aykırı yayınlar yaptığı gerekçesiyle "Hür Gençlik" gibi dergiler kapatılarak yazarları tevkif edilmiştir (Milliyet 08.08.1950); (Milliyet 09.08.1950).

TBMM'de 19 Kasım 1951 tarihinde kapalı yapılan bir toplantıda hükümet adına Meclis'i bilgilendiren (TBMM 19.11.1951) Askeri Yargıç Şevki Mutlugil, dünyayı istila etmekte olan komünizmin Türkiye'de de faal olduğunu söylemiştir. Açıklamalar, hükümetin de görüşlerini yansıtması bakımından önemlidir. Nitekim aynı oturumda Adnan Menderes komünizmle ilgili düşüncelerini "... *bugün komünizm bir fikir hürriyeti mevzuu olmaktan çoktan çıkmıştır... İlk hedefi memleketimizi ele geçirmektir...*" sözleriyle dile getirmiştir. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de komünizmle mücadele gibi bir dava karşısında tüm partilerin birleşmesi gerektiğini söylemiştir (TBMM 19.11.1951:39).

DP Hükümetine göre komünizm, sadece siyasi ve iktisadi bir doktrin değil bunun çok daha ötesinde emperyalizmin öncüsü hatta beşinci kolu ve casus şebekesi idi. Dünyanın bütün hür bölgelerine sızarak buralara hâkim olmak gibi bir amacı barındırmaktaydı. Türkiye'de teşkilatlanmaya çalışan komünizmin destekçileri "vatan haini" olarak görülmeliydi (TBMM 19.11.1951:6-7). Bu ideolojinin destekçiliğini yapan TKP başta olmak üzere Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı gibi sosyalistlerin hedefi, rejimi değiştirerek Türkiye'yi tıpkı Sovyet Rusya'daki gibi sosyalist bir cumhuriyet haline getirmektir. Bu noktada gerek TKP'nin 1945 yılında teşkilatlarına gönderdiği gizli direktiflerde yer alan Türkiye'de sınıf kavgası oluşturmak, SSCB ile ittifak, komünizme ulaşmak, ABD oligarşisine karşı mücadele etmek gibi hususlarla ve gerekse komünizmin savunuculuğunu yapan solcu aydınlar tarafından kaleme alınıp yayınlanan metinlerde bu hedefin açık olarak ifade edildiği iddia ediliyordu. Bu iddialara Nazım Hikmet'in İngilizce ve Fransızca'ya çevrilen bir şiirindeki "*Kalbimin yarısı burada ise Doktor. Diğer yarısı da Çin'dedir. Ordular Sarı Irmağa iniyor. Ve sonra bütün sabahlar Doktor. Her sabahlar şafakta. Kalbim vurulmuştur Yunanistan'da. Çok uzakta bir yıldızla kalbim atıyor*" şeklindeki ifadeleri delil olarak gösterilmişti. Burada Nazım Hikmet'in kast ettiği kalbini attıran uzaklardaki yıldızın ise Rusya olduğu parantez içerisinde belirtilmişti. Nazım Hikmet gibi komünizmi benimseyenlerin "Türkiye Sovyet Cumhuriyeti" gibi bir oluşum tasavvur ettiklerine dair sav, TKP'nin 1936 tarihli faaliyet programından birinci, onuncu ve on



birinci maddelerin içeriklerinden verilen örneklerle desteklenmeye çalışılmıştı (TBMM 19.11.1951:10-11).

TBMM'deki oturumdan kısa bir süre sonra DP Hükümeti Türk Ceza Kanunu'nun "komünizm suçu" olarak adlandırılan aşırı sol faaliyetler ve propagandalarına verilecek cezaları kapsayan 141. ve 142. maddelerini değiştirdi (TBMM 20.12.1951: 273-274). Sosyal sınıflar üzerinde baskı kuran, nizamı bozan türde cemiyetler kuranlar veya sevk ve idare edenlere 15 yıla kadar ağır hapis, bu türden cemiyetlerin birden fazlasını idare edenlere ise idam cezası verilebilecekti. Milli duyguları yok etme amaçlı cemiyetler kurup bunları sevk edenlere üç yıla kadar, Cumhuriyetin niteliklerine aykırı cemiyetler kuranlar 8 ila 15 yıla kadar, devletin siyasi nizamını yok etmeyi amaçlayan cemiyetleri kurup sevk edenlere de 15 yıla kadar ağır hapis cezası öngörülmüştü. Ayrıca bu tür cemiyetlere üye olmanın cezası altı ay ila 12 yıl arasında ağır hapis olarak belirlenmişti. 142. madde ile de devletin siyasi ve hukuki nizamı, cumhuriyet prensiplerine, milliyetçilik ve demokrasi aleyhinde propaganda yapanlara altı ay ila 10 yıl arasında hapis cezası verilebilecekti (Kanun 03.12.1951); (T.C.Resmi Gazete, 11.12.1951).

Kanuni düzenlemeden sonra komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle askeri mahkemeler tarafından terhis edilmiş veya görev başında bulunan personele yönelik verilen cezalar dikkat çekicidir. Örneğin terhis olanlardan Piyade Teğmen Mehmet Ruhi Su, 1954 yılında 5 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldıktan sonra 1957 yılında da tüm amme hizmetlerinden mahrum bırakılmıştır (B.C.A 29.01.1957). Askeri mahkemenin kararlarında ağırlıklı olarak verilen cezaların gerekçelerine bakıldığında Komünist Parti'de faaliyette bulunmak başı çekiyordu. Bu gerekçeyle askeri öğretmen Abdülkadir Demirkan ordudan uzaklaştırılmış (B.C.A 02.11. 1956), Yedek İstihkâm Asteğmen Hilmi Ertan üç yıl ağır hapis cezasına çarptırılmış (B.C.A 02.11.1956), askeri öğretmen Behçet Pekmertol'a da dört ay hapis ile ordudan uzaklaştırılma cezaları verilmiştir (B.C.A 24.12. 1958).

DP, iktidarı süresince yaşanan tüm olumsuzlukların nedeni olarak komünizmi ve CHP'yi görmüştür. Hatta Menderes başta olmak üzere hükümet üyeleri, 1955 yılının 6-7 Eylül günlerinde, başta İstanbul'da yaşayan Rumlara karşı olmak üzere, azınlıklara yönelik gerçekleştirilen yağma hareketlerinin dahi komünistlerce düzenlendiğini açıklamışlardı (Vakit 08.08.1951). Ayrıca Halkevleri ve Köy Enstitüleri başta olmak üzere komünizm ile ilişkilendirilen tüm kurumlara savaş açılmıştı (Vakit 08.08.1951).<sup>20</sup> DP'ye göre 1926 yılından itibaren öğretmenlerin maddi ve özlük hakları bakımından memnuniyetsizliği sonucunda İstanbul ve İzmir'de yayılmaya başlayan sosyalist düşünceler Köy Enstitüsü'ne sirayet etmişti. Enstitülerin başına getirilen İsmail Hakkı Tonguç, sol ideolojiye mensuptu. Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin sol görüşlü hocaları, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde konferanslar vererek, başta Şefik Hüsnü'nün "Adımlar" olmak üzere sol ideolojinin pro-

<sup>20</sup> Halkevleri ve Köy Enstitülerine sadece komünizmle ilişkilendirildikleri için değil aynı zamanda CHP'nin arka bahçesi oldukları için de savaş açılmıştır.

pagandasının yapıldığı dergiler gönderilerek ve en ilginç de Milli Eğitim vasıtası ile sol eserler Enstitülere sokularak buralarda nüfuz elde edilmişti (TBMM 19.11.1951: 32-34). Bu anlayışın sonucunda komünizmin arka bahçesi olarak görülen Halkevleri gibi Enstitüler de 1954 yılında kapatıldılar. 1950 yılından itibaren de Milli Eğitim başta olmak üzere eğitim kurumları ve üniversitelerde, solculara karşı tasfiye hareketi başlatıldı (Milliyet, 13.08.1950).

DP, komünizmle mücadelede aldığı yasal önlemlerin dışında din ve milliyetçilikten de yararlanmıştı. CHP Döneminde Başbakanlık yapmış olan Recep Peker'in "*Din bir zehirdir, komünizm de bir zehirdir. Zehir, zehirle tedavi edilemez*" şeklindeki sözleri CHP'nin hem dine, hem de komünizme bakış açısının yansıması olmuştu. DP'ye göre tek zehir komünizm idi. Ve bu zehri yok etmenin yolu da Peker'in değerlendirmesine göre bir başka zehir olan din faktöründen geçiyordu. Nitekim DP'lilerin konuşmalarında, komünizm propagandası yapmanın İslam dinine uygun olmadığı, bu ideolojinin kızıl bir sel gibi kuzeyden güneye aktığı, bu beladan kurtulmanın tek yolunun Müslümanlık olduğu gibi hususlar vurgulanıyordu. DP Milletvekili Burhanettin Onat'ın "*...komünizm bir yıldırım ise bunun paratoneri dindir, Komünizm bir zehirse, onun panzehiri dindir, komünizm bir mikropsa onun serumu, aşısı yine dindir..*" sözleri DP'nin bakış açısının en açık yansıması olmuştur (TBMM, 22.02.1951: 446). DP bu konuda mücadelede Ortadoğu ülkeleri ile de ittifak arayışlarına girmiş ve 10 Ağustos 1957 tarihinde Tahran'da Lübnan, Ürdün, Irak, İran ve Türkiye arasında "komünizmle mücadele" konulu bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştı (B.C.A., 030.18.01/146.41.8).

## Sonuç

II. Dünya Savaşı yıllarından itibaren Türkiye için ortada, iç ve dış güvenliğini etkileyen büyük bir tehdit vardı ve bunun adı "komünizm" idi. Gerçekten de 1940'lı yılların sonunda Türkiye'ye karşı Sovyet Rusya ve lideri Stalin bir dış tehditti. Rusya, sadece Boğazlarla ilgili tadil istemekle kalmıyor Kafkaslara ve Bulgaristan'a yığınak yaparak askeri baskısını şiddetlendiriyor ve verdiği notalarla Türkiye'ye yönelik tehditlerini yineliyordu. Bunun sonucunda da Türkiye, komünizmi önemli, 1945 yılından itibaren de birincil tehdit olarak algılamış, Rusya ile yaşanan krizler iç politikada sol faaliyetlere karşı daha şüpheci ve sert bir yaklaşımı getirmiştir.

Dolayısıyla Türkiye'de ortaya çıkan, teşkilatlanmış sol ideolojiye mensup ve komünizmin destekçiliğini savunan siyasi oluşumların hayat sahaları, Türk-Rus ilişkilerindeki seyrin de etkisi ile hükümetler tarafından engellenmiştir. Legal olarak varlıklarını sürdüremeyeceklerinin bilinciyle gizli teşkilatlanmalara gidilmiş bunun sonucunda da devlet ile çatışma kaçınılmaz olmuştur. Sadece siyasi oluşumlar değil yayınlanan sol görüşlü yayınlar sinsi, tehlikeli olarak değerlendirilmiştir. Takibe alınan bu tür yayınlar kapatılmış veya toplattırılmışlardır. CHP'nin politikalarına karşı muhalefeti destekleyen solcular, DP'ye karşı da aynı yolu benimsediler ve 27 Mayıs

1960 darbesine gidişte rol oynadılar. Sola karşı açılan savaş ise Türkiye’de solu yok edemediği gibi, basın-yayın, örgütlenme, gizli propaganda gibi yollarla daha çok güçlenmesini sağlamıştır.

Bazı farklılıklar olmakla birlikte CHP ve DP için, komünizmle mücadele ortak amaçtır. 1951 yılının başından itibaren DP’ye göre, komünizme karşı savaş, milli bir mücadeledir. O nedenle matbuat ve diğer hürriyetlerin bu yolda aksatılması, önlemler alınması Hükümetin en doğal hakkı olarak görülmüştür. CHP de 1938-1945 döneminde tüm aşırı ideolojileri tehdit olarak görmüştü. Sadece komünistler değil Almanya ile ilişkilerin kesildiği 1944 yılında Turancılık ve ırkçılık suçlamasıyla, Türkçü aydınlar da ağır cezalara maruz kalmışlardı. 1945 sonrası CHP bu tutumunu değiştirmeye başladı. Hatta Türk milliyetçiliğini komünizme karşı ağırlık oluşturmayı dahi düşündü. DP’den farklı olarak irticayı da komünizm kadar büyük bir tehdit olarak gördü. CHP’nin 9. Kurultayında bir ölüm-kalım mevzu olarak görüldüğü belirtilen komünizme karşı şiddetle mücadele edilmesi kararı alındı. DP ise CHP’den farklı olarak komünizme karşı milliyetçilikle birlikte din faktörünü de ön plana çıkartmıştır.

Sovyet tehdidine karşı ABD’nin başını çektiği Batı ülkeleri ile ittifak arayışlarına giren CHP’nin politikasını, DP iktidarı NATO’ya girerek, sonradan CENTO’ya dönüşecek olan Bağdat Paketi’nin kurulmasında önemli rol oynayarak sürdürdü. CHP’den farklı olarak ABD’ye ve Batı’ya gereğinden fazla bel bağlaması özellikle sol kesimin tepkisine neden oldu. Gerçekten de DP, tamamen ABD’nin ekseninde dönen bir dış politika benimsemişti. Bu durum Türkiye’de var olan anti-komünizmin yanında anti-Amerikancı bir yaklaşımı ortaya çıkardı. Sonuç olarak Türkiye’de sola karşı iktidarların uyguladığı sindirici politikalar ile 1960-1980 döneminin temeli atılırken, anti-komünizm ve anti-Amerikancı bölünmeler ise bu dönemin nedeni ve sonucu oldu.

## **KAYNAKÇA**

### **Arşiv**

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A)

B.C.A., 030.18.01/130.90.14, 18.09.1952; B.C.A, 30.11.1/273.35.11,24.12.1958; B.C.A, 30.11.1/262.45.5,02.11.1956; B.C.A,030-0-011-001/26 3-5-11,29.01.1957; B.C.A., 030.10/88..572.3, 19.02.1947; B.C.A., 030. 10/87.576.1, 30.12.1946; B.C.A., 030.10/87.576.2, 04.01.1947.

(Türkiye Büyük Millet Meclisi) TBMM Arşivi

TBMM Zabıt Ceridesi, B: 37, O:1, 29.01.1947; B:6, O:2-3, 19.11.1951; B: 37, O:1, 29.01.1947; B:48, O:1, 22.02.1951; B:21, O:1, 20.12.1950; B: 20, O:1, 22.12.1947; İ:29, C:1, 25.05.1935; D:5, İ: 2, C:16, 05.02.1937.

T.C. Resmi Gazete Arşivi

T.C.Resmi Gazete, Sayı: 7979, 11.12.1951; Sayı:7885, 15.08.1951

Kanun ve Kararlar

Zehra Aslan

Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142nci Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, Numara: 5844, 03.12.1951

Bakanlar Kurulu Kararı, Sayı: 13401, 25.07.1951.

Parti Kurultay Raporları ve Tutanakları

### Gazeteler

*Akşam, Aydınlık, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Son Posta, Takvim* (Arda Uskan, *Takvim*, 05.12.2010), *Ulus, Vakit*

### Tetkik ve Telif Eserler ve Tezler

Ali, Sabahattin (2015). *Marko Paşa Yazıları ve Ötekiler*, YKY, İstanbul.

Atılğan, Gökhan (2009). "Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 64 (3): 1-26.

Çolak, Özlem (2010). *Lenin Döneminde Türk-Rus İlişkileri (1917-1923)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Ertem, Barış (2009). "Türkiye ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/21, 377-397.

Ertem, Barış (2011). "Türkiye Üzerinde Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 3/11, Spring 2010.

Gürün, Kamuran (2010). *Türk -Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK, Ankara.

Kılıç, Selami Kılıç (tsz.), *Türk-Sovyet İlişkilerinin Doğuşu*, Ülke, İstanbul.

Koçak, Cemil (2011). *Tek-Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İletişim, 2.baskı, İstanbul.

Köktürk, Abdullah (21.04.2014). "Donanma Davası ve Nazım Hikmet", [aynahaber.org](http://aynahaber.org)

İrtem, Okan (30.07.2012). "1938 Harp Okulu ve Donanma Davası", *Aydınlık*.

Neziroğlu, İrfan (TBMM Başkanlığı İdari Teşkilatı Adına) (2015). *İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları)*, -I-, Ankara.

Şen, Cenk (2006). *Stalin Döneminde Türk Sovyet İlişkileri (1923-1953)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

TBMM (2010). *TBMM Albümü (1920-1950)*, Cilt: 1, Haziran.

Tuncay, Mete (1978). *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, Bilgi Yayınevi, 3.baskı, Ankara.

Turan Şerafettin (1999). *Türk Devrim Tarihi (4.kitap)*, Bilgi yayınevi.

Yalçın, Semih, "Dâhiliye Vekili Nazım Bey'in İstifası Meselesi", *Atam Dergisi*, Sayı: 32, [www.atam.gov.tr](http://www.atam.gov.tr)

Yüceer, Saime (2016), *Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri*, Sentez Yayınevi, 2. baskı, İstanbul.